

que Salmeroni attributa ab Aegidio Foscarario o. Praedicatorum, viro magnae eruditionis, qui fuit postea episcopus Mutinensis. „Patres magistri Lainez et Salmeron“, ita affirmavit, „maximo splendore disputaverunt contra Lutheranos de sanctissimo sacramento eucharistiae; revera felicem me praedico, quod vivere mihi concessum fuerit eo tempore, quo homines duo tam docti atque tam sancti in ecclesia florent.“¹

Hoc cum testimonio sicuti digno epilogo iis, quae de Disputationibus Tridentinis praefanda erant, finis imponatur.²

Caput IV. Prolegomena ad Disputationes et morales instructiones secundae partis.

Secunda pars hujus tomii elucubrationes varias Lainii complectitur, quae nullo nexu cum concilii Tridentini rebus cohaerent. Eae tamen quum in codicibus a nobis per vestigatis sese offerrent, ideo praetermittendae non esse visae sunt, quia ad delineandam ex suis ipsius scriptis Lainii nostri indolem maximopere deserviunt. Neque timeamus, ne quisquam titulum Disputationum Tridentinarum toti operi inscriptum eo nobis impropere, quod quasi appendix ejusdem loco post tot scripta majoris momenti interni, et simul paulo majoris etiam limae externae, Tridentina intelligimus, haec alia ingenii Lainiani monumenta adjungamus.

¹ Bartoli, Storia della comp. di Gesù, L' Italia, lib. II, cap. 5. (Opere ed. Torino 1825) pag. 49; ex Polanci hist. soc. Jesu ms.

² Alla vota Lainii, quae apud Massarellum occurrunt, in hanc seriem nostram non admittimus, quia plerumque nimis brevit in iis materia orationis vel suffragii restringitur. — Praeterea notandum, orationem Lainii de conceptu immaculato B. V., quae apud plures memoratur, vel ideo hic sisti non posse, quia nunquam habita, scripta vel praeparata nunquam fuerit. Etenim quae in vita Lainii a Ribadeneira composita de hujusmodi oratione occurrunt, ea Ribadeneirae non sunt sed ab alio conficta et in primam ejusdem editionem intrusa fuerunt (Vide Bartolium l. c. pag. 39 s.).

Quod dictum momentum atque limam spectat, non ii sumus, qui diffiteamur, aliqua quae in hac ultima parte operis lectori tradimus, solummodo tanquam historica documenta magni Lainii considerari debere, ad colendam autem theologiam vel ad praxim dirigendam non tantum hodieum conducere, quantum propter auctoris famam forsitan credi posset; nonnulla enim ex iis solum quasi primis lineis consignata relicta sunt, plane imperfecta alia videntur, alia denique nimium adjunctis temporis et loci descriptionis adaptata apparent, ita ut generaliorem usum vix atque vix habere possint.

Veruntamen ex altera parte (ut aequi simus) omnia ea scripta simul comprehensa satis dilucide demonstrant, quanti pretii sit acumen mentis ingenique sagacitas juncta pietati et zelo animarum, si ad res practicas dijudicandas admovetur; demonstrant, scientia, quae vera sit, quam frugifera esse solet ad vitam hominum tam singulorum quam societatis universae ordinandam; docent, quam amplum campum scientiarum sacerdos complecti debeat, qui sua doctrina et actione coaevis solide prodesse desiderat.

I. Sub ultimo hocce respectu prae aliis sese commendat *Disputatio de usura variisque negotiis mercatorum*, cui primum locum assignavimus (p. 227).

Sane vix ullo modo Lainius ostendere potuit melius, quomodo sacerdotes mores hujus saeculi atque hominum negotia et aegritudines, tanquam medici spirituales, perquirere debeant, quam hac sua elucubratione morali, in qua quaestiones quam plurimas de usura et de cambiis, post investigatam naturam singulorum contractuum toties adeo implexorum, cum maxima circumspectione dissolvit.

Dum Januae morabatur annis 1553 et 1554, concionibus habendis occupatus, in ea urbe opulenta et mercatorum frequentia celeberrima saepius in suggesto de moralitate variorum negotiorum loqui coactus fuit. Id fecit eo fructu, ut non solum plurimi pecunias injuste possessas restituerent, sed etiam magistratus edictum publicaret, ut omnes mercatores libros atque schedas contractuum suo-

rum publice ostenderent a theologis et jurisconsultis revindendas.¹ Desideravit Lainius (palamque hoc pronuntiavit), ut certa dubia, quae circa contractus remanebant, sanctae sedi decidentia proponerentur. Interim tamen, volens incertis conscientis directionem aliquam salutarem exhibere, hanc Disputationem exaravit in usum praecipue, ut appareat, confessoriorum. Cui tamen multa adjunxit, quae lectoribus ex ipsa mercatorum classe adaptata erant, id quod praesertim de initio Disputationis, in quo generalia principia statuuntur, et de fine ejusdem valet. Hanc illamve partem forsitan ipse etiam pro concione auditoribus selectis, ad quos res pertinebat, exposuit.²

Judicium Lainii de usura in genere aliud non est, quam quod antiquitas a legibus ecclesiasticis usuram prohibentibus tradebatur. Nemo enim ignorat, quam severe jus canonicum, insistens vestigiis sanctorum patrum atque adeo scripturae sacrae effatis, usurae vitium generatim prohibuerit. Attamen advertere etiam necesse est, Lainium cum antiqua ecclesia inniti supposito quod hodie, mutato sociali statu, non amplius existit; supponit siquidem, ut ait, pecuniam mutuam „ipso usu consumi“ (pag. 240), neque parere illum fructum, sed sterilem atque otiosam esse. („Nec exigi debent illa 10 pro fructu ipsius pecuniae mutuae, quia pecunia non parit.“ Ib.) Atqui haec ad tempora nostra amplius non quadrant, ubi pecunia fere sine ullo labore pecuniam novam acquirit; sicuti etiam illud hodieum profecto non usu venit, quod affirmat: „Nocet etiam usura (modicam cum ipso intelligimus, non excessivam) publico, quia impedit negotiationem, quae publico prodest“ etc. (p. 242).

Quocirca ob mutatam socialis vitae formam atque ob fluctuationem rerum venalium recentioribus temporibus nota illa decreta Romana emanaverunt, quae erga usuram indulgentiora sese exhibent. Antilogiam autem revera non

¹ Cf. Boero. Vita del P. Lainez, p. 138 ss.

² De manuscriptis a nobis pro editione comparanda adhibitis vide tom. I. p. 27*.

inveniri inter veterem praxim atque hanc modernam indulgentiam praeter alios breviter et clare demonstrat P. Aug. Lehmkühl in Theologiae moralis tomo I. n. 1105 ss. (2. edit.); ad eum ergo lectorem remittimus, quem forsitan Lainii argumentatio, graviter atque vivide contra omne genus usurae procedens, perturbaverit. Ceterum vel Lainius largiter admittit, ut si mutator damnus incurrit vel si ei lucrum cessat, aliquid pro mutuo accipiat (p. 240), sicque ipsemet ostium indigitat, per quam recentior doctrina, nostrae aetati accomodata, legitime intravit.

Valor ergo hujus Disputationis isque certo magnus in eo est, quod imaginem repraesentat rerum socialium illius aevi officiorumque mercatoribus tunc temporis incumbentium. Atque utinam multi docti homines essent, qui nostra hac aetate eodem acuminis juridico et theologico varios contractus pecuniarios, quorum genera et species quotidie non sine suspitione diversimode injustitiae multiplicentur, pervestigarent atque ad usum confessoriorum claritate Lainiana exponerent!

Quod ut confirmemus, non abs re fuerit sententias quasdam per hanc Disputationem dispersas, in nimum collectas, oculis subjicere.

„Ne in genere tantum detestantes usurae vitium videamur negligere vel fugere sermones particulares, qui in hoc et similibus argumentis teste philosopho utiliores et aptiores sunt.“ (p. 321.)

„Neque dicat aliquis, sufficere definitiones in hac re olim factas; quia videmus per subtilitatem mercatorum multa negotia inventa, non solum non decisa a sede apostolica, sed neque cognita doctoribus etiam modernis, qui de usura scripserunt“ (314).

„Subtilitas enim mercatorum, ducente eos cupiditate — Inveniat siquidem impiorum est peccatum“ (Prov. 21. 4) — tot technas invenit, ut vix facta nuda ipsa perspicui possint, nedum dijudicari; ex quo quidem factum est, ut moderni tractatores, sive theologi sive juris periti, inter se varii sint et dissoni“ (228).

„Admonendi essent confessores, ut hujusmodi homines ad se venientes interrogarent et exigerent, ut negotia sua explicarent; quia experientia testatur, quod hujusmodi mercatores, etiam qui probi et sancti videntur, non explicant in confessione negotia sua, sed tantum dicunt, se nihil in his scrupuli habere, et ideo illis omissis, quae gravissima sunt et maxime seria, de quibusdam tantum levibus naenis se in confessione accusant“ (315).

„Mercator, theologum et jurisperitum paene despiciens, se solum

in hac re peritiam asserit et doctores, ut minus expertos, in negotiis refugit iudices" (229).

"Quantum ad scientiam attinet, is convenienter tractare potest de huiusmodi contractibus, qui a mercatoribus diuturna et fidelis collatione didicerit facta ipsa et negotia, ex scripturis autem et philosophia morali didicerit principia divinae et naturalis aequitatis, a jurisperito vero ea, quae ex lege humana pendent" (229, 230).

2. Tractatus de simonia ad Paulum IV. Jam Paulus papa tertius reformationi curiae Romanae diligentem operam dederat. Cujus rei testis est „Consilium delectorum cardinalium de emendanda ecclesia“, compositum sub eius pontificatu anno 1536 exeunte vel 1537 ineunte; testis item est aliud „Consilium quatuor electorum“ a Paulo III. super reformatione s. Romanae ecclesiae, eodem anno 1537 mense Julii vel paulo post, ut videtur, summo pontifici oblatum.¹

Occasione posterioris „Consilii“ diversitas aliqua opinionum circa taxae curiae solvendas sese patefecit, fuitque haec eadem sentiendi differentia, ob quam postea Lainius tractatum nostrum De simonia ad Paulum IV. conscribere invitatus est. Inter quatuor enim cardinales, qui a Paulo III. ad illud „Consilium“ secundum praesertim de corrigendis negotiis Datariae apostolicae exarandum destinati erant, scilicet Simonetta, Ginuccius, Caraffa et Contarenus, hi ultimi duo, severiori disciplinae indulgentes, censebant, non licere in usu potestatis spiritualis taxae accipere, etiamsi eae minime et pretium ipsius usus sumerentur; alii duo e contra judicaverunt, hunc morem taxarum non esse inhonestum neque „deformatem simoniacam“ in eo contineri. Unde evenit, ut solum priores, Contarenus et Caraffa, consilio subscriberent, accedentibus Hieronymo Aleandro archiepiscopo Brundusino et Thoma Badia ma-

¹ Prima vice editum a Fr. Dittrich in „Regesten und Briefe des Cardinals Casparo Contarini (Braunsberg 1881)“ p. 279–288. Denuo editum anno sequenti a Döllinger, quem dicta editio fugerat, in „Beiträge zur polit. Geschichte der sechs letzten Jahrhunderte (Wien 1882)“ tom. III, p. 208–219.

gistro s. palatii. Posteriorum vero sententia expressa atque defensa exstat in libello quodam, quod nuperrime Fr. Dittrich primus publici juris fecit et cujus titulus est: „Sixti IV. summi pontificis ad Paulum III. optimum pontificem maximum compositionum defensio“¹; in eo Sixtus IV. loquens fecte inducit, quia sub ipso praxis, quam auctores vindicant, initium vel potius incrementum cepit.

Quum Joannes Petrus Caraffa a. 1555 solum pontificem concedidisset, Paulus quartus appellatus, sine mora vir plenae emendationis ecclesiae semper studiosissimus res Datariae romanae denuo examinare aggressus est² Lainium tunc Romae morantem, erga quem benevolentem animum nunquam occultaverat, ad se vocavit, de reformationis modo atque via eum consulturus. Atque, ni fallimur, eo tempore quaestionem eidem (et fortasse etiam simul theologis) proposuit, quae in praesenti *Disputatione de simonia* ventilatur, nempe „Num liceat pro usu potestatis spiritualis commodum aliquod temporale percipere.“

Levi negotio Lainius ostendit, 1° licere aliquid accipere ad sustentationem ministri, et 2° non licere quidquam sumere ut pretium usus potestatis. Gravem autem laborem ei accessit tertius sensus interrogationis, id est an liceat percipere commodum temporale pro usu potestatis, si non accipitur proprie ut pretium compensativum gratiae, sed tamen vi taxae, „qua persoluta conceditur gratia petenti et non aliter“; id quod Romae fiebat tam a datario quam a ministris summi poenitentiarri et cancellarii. Plurimis rationibus allatis respondet negative ad hanc tertiam partem quaestionis. Summa vero argumentationis ejus huc redit, quod ejusmodi exactiones et solutiones taxarum saepe veram simoniam, semper autem speciem simoniae et fideiium offensionem adjunctam habeant (p. 361. 362). Unde in fine gravibus verbis summum pontificem („christianorum pastorem, ovem tamen Christi“, bonis exemplis omnibus

¹ Brunbergae 1883, typis Hegneanus, 11 pp. 4°. Ex praefatione editoris notitias supra allatas deprehensimus.

² Cf. Raynaldus Annal. ad a. 1556 n. 1.

antecedere obligatum) monet atque hortatur, ut sublatis taxis, ea tantum, quae ad sustentationem ministrorum necessaria essent, exigi in futurum permittat.

Haec quidem Lainius scribebat, ut apparet, experientia tristi edoctus, non paucos ex curiae officialibus revera simoniae vitium committere in causis etiam per se non inhonestis. Praeterea maximum desiderium efficacis reformationis, quo tenebatur, vivumque studium abusus semper denuo pullulantes radicibus tollendi in ejus judicium scripto illo comprehensa influebat.

Alioquin celari minime potest, bonis rationibus fundari mitiorem censuram, eam videlicet, quae abusus quidem vere simoniacos in administrandis taxis gratiarum omnino reprobat, ipsum tamen usum taxarum moderatum pro justo atque legitimo declarat. Ita posteriores judicant. Sane optimi quique theologi, quaestionibus de simonia accuratius ad trutinam revocatis, hodie docent, licite accipi pecuniam ex. gr. occasione dispensationum, titulo commutationis seu elemosynae vel sustentationis onerum pontificatus, ad subveniendum ecclesiae necessitatibus, ut templorum et missionum, vel ad alios pios usus, ut ad pauperes sublevandos et ad nosocomia dotanda. In hoc enim nullum vestigium occurrit contractus illius (sive expliciti sive impliciti) dandi vel accipiendi spiritualia pro temporalibus, qui ad simoniae vitium constituendum necessarius est; neque fit aequiparatio rei temporalis cum spirituali ex motivo primario unum pro altero ceu pretio aut justa compensatione habendi. Quae tamen in re ut simoniae omnis aditus fortius pracludatur, sacra sedes propriis brevibus statuit, quantum taxae occasione variarum gratiarum tribuendum sit.¹

Neque tamen ideo votum nostrum Lainianum merito suo privatur; cujus vel effata sanctorum patrum plurima de vitio simoniae adducta pulchrum ornamentum sunt (n. 9 pag. 335 — n. 12 pag. 340; n. 17 p. 348 s.), cujus-

¹ Gury-Ballerini Theol. moral., editio octava, Romae typ. Propag. tom. I. nr. 295 pag. 286.

que pretium singulare atque proprium in eo consistit, quod sincero atque intrepido sermone latebrae omnes, in qua simoniacus animus curialium refugere possit, deteguntur.

De manuscripto codice, in quo hic tractatus sistitur, vide dicta tom I. p. 27*.

3. Quaestiones theologiae de vectigalibus.

Confessarii societatis Jesu Venetiis degentes adierant Lainium, qui tum fortasse provincialis munere fungebatur, petentes, ut brevem instructionem de quaestionibus moralibus vectigalia attinentibus in usum ipsorum componeret. Praesenti elaboratione rogantibus satisfacit, eo desiderio ad scribendum motus, ut medicina afferatur (sic ipse ait pag. 400) „animabus fidelium christianorum, quos invenio quotidie illaqueatos istis exactionibus.“ Ex adjunctis scriptiois provenit, ut saepius de rebus venetiis particulariter loquatur, veluti pag. 391, 393 et 399, et ut nominatim de sic dicta „messitaria“ illic usitata (392) atque de „immoderata gabella vini“ in ea urbe exigi solita (396) exponat. Ob difficultatem vero singularem, quae pluribus casibus solvendis inerat, Lainius hunc tractatum Romam misit ad s. Ignatium, ordinis parentem,¹ ut ipse, quam sententiam filii sui sequi deberet, ostenderet. Ceterum ista dissertatio plus uno loco formam satis incompletam prae se fert; id quod aliquatenus etiam culpa scriptoris, qui valde oscitantem sese exhibet, deputandum est. (Cf. tom. I. p. 28*.)

4. De beneficiis ecclesiasticis instructio ad usum confessariorum. Ita inscribimus tres instructiones, quae in codice D (tom. I. p. 27*) titulis separatis ornati sunt: *De pluralitate beneficiorum* (infra p. 401), *De residentia* (410) et *De pensionibus* (414); nam unam simul instructionem efformare videntur, quae ad eundem finem composita sit. Non expresse quidem Lainio vindicantur;

¹ Pag. 400: „Ad tuam R. P. (id est reverendam paternitatem) confugiunt“ etc.

sed quum totus codex solum talia opera contineat, quae merito pro Lainianis habentur, quumque insuper eadem manus, quae Lainii „Modum conservandi spiritum“ (t. I. p. 24* n. 4) ejusque opusculum „De furo et ornatu mulierum“ in hoc codice contenta scripsit, etiam illam triplicem instructionem ibidem consignaverit, dubium fundatum nullum de paternitate instructionis relinqui videtur; accedit quod eadem elucubratio satis clare demonstrat in dolem particularem laborem Lainii nostri, quae etiam in festinanter scriptis cognoscitur.

Primum scriptum (primum caput apud nos appellatum) „ex ipso jure et doctoribus“ quaedam excerptit, quae inserviunt ad tres „suppositiones“ de pluralitate beneficiorum statendas, ex quibus deinde quattuor „regulae a confessoribus adnotandae“ deducuntur. Similiter secundum caput tres suppositiones de residentia cum quattuor regulis praebet; tertium autem, de pensionibus, post duas suppositiones regulas tres exponit.

Praesertim in suppositionibus primi capitis optime cernitur, quomodo doctrina de jure divino et de naturali recte applicata quasi quandam basim firmissimam continet ad doctrinas canonicas speciales stabiliendas. Neque minus sapientis discretionis exemplum ea offerunt, quae de „utilitate et necessitate ecclesiae“ a regulis dispensante observantur p. 405 s. et 410.

Tempus, quo tota instructio a Lainio scripta sit, inde circiter erui potest, quod primum quidem decretum concilii tridentini de residentia memoratur (p. 411), alterum autem ejusmodi decretum huc spectans auctori adhuc ignotum est; quare quum decretum primum in VI. sessione a. 1547 conditum sit, secundum autem in sessione XXIII. anno 1563, origo instructionis ad tempus intermedium inter hos annos referendus est.

Manuscripti textum saepe emendare coacti fuimus, quin singulis locis id in notis crediderimus indicandum; id quod etiam de aliis opusculis praesentis tomi semel hoc loco dictum sufficiat.

5. De muneribus episcopalibus rite obeundis instructiones diversae. Quae sub hac inscriptione, a nobis addita, sequuntur instructiones, a manu alia saeculi XVI. eidem codici ultimo loco adjectae inveniuntur. Ortae eae esse videntur ex petitione alicujus inter plures illos episcopos, quibus Lainius per longum tempus suorum apostolorum itinerum intimus junctus fuit, quique ejus consilia et auxilia pro gubernandis dioecibus frequenter implorabant. Libellus iste solum ea, quae novello episcopo scitu maxime necessaria sunt, ad usum visitationum et examinum ut ita dicamus manuales comprehendit, nec ullo modo accuratius in res per series suas recensitas inquiri; immo, vel juxta leges ecclesiasticas tunc temporis valentes non omnia plene et sufficienter indicata esse, forte quispiam haud immerito arbitretur.

Romae scriptum esse libellum, apparet ex verbis, quae p. 441 leguntur: „Romae has regulas diligenter servamus“, scil. in examinibus clericorum; atque huic loco descriptionis respondent, quae de praxi romana particulari afferuntur, ut p. 436: „Ad titulum patrimonii nullus aut pauci admittuntur (saceris ordinibus initiandi) hoc tempore Romae ex speciali prohibitione pontificis Pii papae IV.“

Quibus ex verbis, collatis iis quae ex jure antiquo ante concilii tridentini finem vigente docentur, ex gr. p. 436 de aetate ordinandum, etiam tempus descriptionis satis accurate conjici potest. Nam ex una parte post initium pontificatus Pii IV., i. e. post 26. Decembris 1559, auctor scribere debuit, ex altera autem parte opus finisse censendus est ante sessionem XXIII. concilii tridentini, in qua de aetate ordinandorum aliter, atque ipse ex praecedenti usu statuit, decretum est.¹

6. Institutio scholaris christiani. In hac institutione effata sacrae scripturae, conceptus diversi de scientiis addiscendis et monita praxi accommodata invicem ad seriem quandam admonitionum connectuntur. Singula

¹ Sess. XXIII. (die 15. Julii 1563) De reform. cap. 2.

autem tanta brevitate expressa sunt et, quod ad ordinem attinet, tam incomplete proposita, ut aliud esse non videntur quam primae ac summae quaedam delineationes pro exhortationibus ad juvenes litterarum studiosos habendis. Porro expositio, prouti in unico codice manuscripto D relicta est, (quam infra fideliter imprimi curavimus), non secundum unum certum schema procedit; id quod ex. gr. ex nota nostra 6. pag. 459 perspicuum fit, et ex eo etiam confirmatur, quod initio manuscripti (infra p. 442 nota 1) materia totius institutionis aliter dividenda indicatur, quam revera in decursu dividitur.¹ Ergo aliud secundum schema aliusque rerum ordo primae descriptioni Institutionis hujus intermixtum videtur, sive ab auctore Lainio, qui forsitan notata prius facta propter alias novas exhortationes habendas immutavit neque tamen perfecte novum schema elaborare voluit, sive ab inscio quodam scriptore, qui laborem priorem et posteriorem confudit.

Atque hoc loco observandum est, nullum nobis occurrisse manuscriptum opusculorum Lainii tam negligenter consignatum quam hoc exemplar Institutionis; unde correctiones textui adhibendae tot erant, ut eis enumerandis simpliciter supersederemus; cuius rei loco videat lector notas nostras 4. pag. 453 et 2. pag. 448, quae cumulos mendorum scriptoris ante oculos ponunt.

Generatim tamen sequens sententiarum ordo in hac Institutione observatus esse cernitur.

Primum de fine scholaris, et quidem christiani, agitur usque ad paginam 446; attamen jam p. 444 de mediis obiter sermo instituitur. Secunda pars, quae totam reliquam Institutionem complectitur, media recenset ad hunc finem conducentia; quattuor enim dentes proponit (totidem apud nos capitibus) quasi clavis alicujus, thesaurum sapientiae recludentis. Primus deus est gratia seu religio, cuius sexdecim partes enumerantur; alter est natura apta

¹ Nam „de christiano scholari“, de quo secundo loco agendum esset, spectatim nullibi agitur, sed tota haec tractatio cum prima parte in unum conflatur.

cum quattuor proprietatibus; tertius autem et quartus magis obiter indicati tantum quam descripti sunt, scilicet exercitium et summa quaedam adminiculorum externorum.

Non obstantibus festinationis vestigiis, quae in toto labore sese produnt, auctor hinc inde pulcherrimos eosque profundos conceptus praebet, ut ex. gr. de intellectu agente pag. 456. In genere autem ditissimam spissamque materiam adhortationum ac lectionum pro scholaribus habendarum congerit; conferantur ex. gr. pag. 445 s., ubi de pretio verae sapientiae, et pag. 458 s., ubi de memoriae facultate ejusque diligenti cultura loquitur.

Ad calcem Institutionis in eodem codice adnectitur infra sequens tabella; cujus prima ac tertia pars, scilicet de natura et de gratia, fere totam Institutionis nostrae materiam delineant, quatenus in primo et altero dente clavis, de quo supra, continetur; secunda autem pars tabellae forsitan ad eam divisionem Institutionis referenda est, quae in nota 1. pag. 442 significatur, sed, ut dictum est, in nostro exemplari non observatur. (Vide tabellas pagina sequenti.)

7. De fuce et ornatu mulierum. Ab hoc pulcherrimo et bene elaborato scripto (p. 464 ss.) incipit ultima series eleucubratorum auctoris nostris, earum nempe, quae ad usum concionatorum magis directe pertinent.

De fuce mulierum aut Lainius ipse conciones habuit, quarum schemata inter chartas ejus relicta hic repraesentantur, — aut saltem ut a suis sociis efficaciter praedicaretur desideravit, iisque ideo hunc tractatulum commodioris praeparationis gratia exaravit.

Quamcunque autem originem haec elaboratio habuerit, illud certo legenti facile constabit, in ea contra ornatum excessivum argumenta tam ponderose et acute evolvi, rursusque excusationes et effugia culpabilium tam ingeniose et tam accommodate ad vitam praximque quotidianam dissolvi atque obstrui,¹ ut de hac materia, [seq. p. 74*]

¹ Cf. de objectionibus solutis praesertim n. 25 ss. p. 488 ss. De confessoribus et „consultoribus, qui studio placendi attracti“, hujusmodi abusum levem dicunt“, n. 12 p. 494 praecclare agitur.

I. Naturae partes.	Ingenium	{ Aptum; a) { Juvandum { Ineptum; b)	{ a) Gratiudine. { Cautela cunctorum vitiorum. { Oratione. { Temperantia, exercitio. { b) Patientia, erga Deum laude. { Oratione. { Temperantia. { Exercitio. { Praeceptore adjuvante.	{ Recolere { Deum. { Juvare ad vir- { tutes et fu- { gam peccato- { rum. { Juvare ad glo- { riam. { Juvare ad sci- { entiam. { Unde pretio- { sum donum.	{ Meditatione. { Repetitione. { Vocali intelle- { ctione. { Ordine. { Delectatione { ob intellectum { vel amorem { concentuum. { Arte locorum. { Cibo, medicina { Tempore, ma- { ne vel dum { itur cubitum.
I. Naturae partes.	Inclinatio	{ Fortis. { Descendens ad media. { Delectans. { Immorari faciens. { Penetrare faciens.	{ Juvatur { Exercitio. { Habitu. { Inventione.		
I. Naturae partes.	Corpus	{ Sanum. { Molle carne seu bonae complexionis.	{ Visus. { Auditus. { Memoriae. { Imaginatiois, { Sensitivae, { Cogitativae.		

II.	Auditio.	{ Necessaria fidei et intellectui. { Utilis ad naturalia et supernaturalia. { Attenta, ne perdat tempus, substantia et honor. { Patiens seu mansueta. { Benevola. { Docilis { Vis facienda somno et distractioni. { Necessaria et utilis ad ea, quae audicio. { Certa, non vagans, ut fastidiosus stomachus. { Attenta, ut capiat. { Devota, ut officiat. { Sonora, ut imprimatur res per auditum etiam. { Moderata, ex consilio, non lassitudine.	{ Assidua, quia ab eo omnis ars et scientia. { Ordinata a notioribus incipiens.	{ Repetitio.	{ Amice.	{ Urbane.	{ Sine ira.	{ Breviter.	{ Humiliter acquiescendo vero et id { [amando.
II.	Lectio.	{ Devota, ut officiat. { Sonora, ut imprimatur res per auditum etiam. { Moderata, ex consilio, non lassitudine.	{ Assidua, quia ab eo omnis ars et scientia. { Ordinata a notioribus incipiens.	{ Repetitio.	{ Amice.	{ Urbane.	{ Sine ira.	{ Breviter.	{ Humiliter acquiescendo vero et id { [amando.
II.	Meditatio.	{ Devota, ut officiat. { Sonora, ut imprimatur res per auditum etiam. { Moderata, ex consilio, non lassitudine.	{ Assidua, quia ab eo omnis ars et scientia. { Ordinata a notioribus incipiens.	{ Repetitio.	{ Amice.	{ Urbane.	{ Sine ira.	{ Breviter.	{ Humiliter acquiescendo vero et id { [amando.
II.	Collatio.	{ Devota, ut officiat. { Sonora, ut imprimatur res per auditum etiam. { Moderata, ex consilio, non lassitudine.	{ Assidua, quia ab eo omnis ars et scientia. { Ordinata a notioribus incipiens.	{ Repetitio.	{ Amice.	{ Urbane.	{ Sine ira.	{ Breviter.	{ Humiliter acquiescendo vero et id { [amando.
II.	Intentio bona non	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Oratio	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Puritas conscientiae, quae habet potissimum	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Verbum Dei.	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Obedientia eorum quae discimus.	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Spes	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Dilectio	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Humilitas ad	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Temperantia ab	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							
II.	Fortitudo in	{ Propter ipsam sapientiam tantum. { Divitiarum causa. { Delectationum. { Omnium supra dictorum. { Omnium cum Deo. { Sed Deum cognoscendi.							